STUDIA TEOLOGICZNE
44(2026)

KS. ROBERT ŚLIWOWSKI
DOI: 10.56898/ST.17545

KS. ANDRZEJ ROSZKOWSKI (1786 - 1860). POSŁUGA DUSZPASTERSKA I ŚWIADECTWO ŻYCIA PROBOSZCZA PARAFII PŁONKA KOŚCIELNA W OBLICZU REPRESJI CARSKICH

Streszczenie

Niniejszy artykuł podejmuje próbę przedstawienia biografii społeczno-religijnej ks. Andrzeja Roszkowskiego (1786-1860), wieloletniego proboszcza parafii Płonka Kościelna, osadzonej w kontekście XIX-wiecznych represji carskich. Głównym założeniem jest ukazanie losów kapłana przez pryzmat miniatury historycznej, gdzie jednostkowe doświadczenie staje się konkretyzacją losów drobnej szlachty podlaskiej oraz kleru diecezjalnego w realiach popowstaniowych. Oparcie struktury tekstu na źródłach archiwalnych – m.in. z Archiwum Diecezjalnego w Łomży – pozwala wykazać bezpośrednią korelację między drobnoszlacheckim pochodzeniem duchownych a ich głębokim zaangażowaniem w podtrzymywanie świadomości narodowej na prowincji. Analiza ta ujawnia mechanizmy bezwzględności carskiego aparatu ucisku po 1831 roku (sądy doraźne, konfiskaty) oraz fenomen zachowania integralności tożsamości kapłańskiej i narodowej w trakcie syberyjskiego wygnania w Irkucku i Bałagańsku. Ostatecznie artykuł dowodzi, że determinacja duszpasterska ks. Roszkowskiego oraz jego powrót z zesłania trwale skonsolidowały społeczność lokalną, współtworząc fundamenty pod przyszłą konspirację styczniową na Podlasiu.

Słowa kluczowe: *Roszkowski, szlachta zaściankowa, Powstanie Listopadowe, represje carskie.*

W dziejach mazowiecko-podlaskiego pogranicza obejmującego: dawną ziemię bielską, województwo białostockie, powiat wysokomazowiecki oraz gminę Sokoły, małe miejscowości szlacheckie wielokrotnie stawały w obliczu dramatycznych wydarzeń związanych z walką o niepodległość i narodowymi zrywami. Może w tych miejscowościach nie toczyły się strategiczne walki, jednak wielu walczyło na różnych frontach poza rodzinnym domem. W sanktuarium Maryjnym w Płonce Kościelnej zachowało się wiele wotów, które są wyrazem wdzięczności Bogu i Matce Bożej za otrzymane łaski. Między innymi wota Jakuba Roszkowskiego za ocalone życie na wojnie krymskiej albo monstrancja złożona przez rodzinę Roszkowskich jako dar wdzięczności za ocalone życie w Moskwie w 1918 roku[1].

Drobna szlachta podlaska stanowiła kluczową i niezwykle patriotyczną siłę militarną w powstaniach narodowych. W czasie powstania listopadowego masowo zasilała formacje regularne oraz oddziały partyzanckie (m.in. pod dowództwem Marcelego Godlewskiego i Józefa Zaliwskiego). Za tę wrogą postawę car Mikołaj I ukarał tę grupę drastycznymi represjami: ukaz z marca 1831 roku wprowadził sądy doraźne, konfiskaty ziemi, zsyłki na Syberię oraz przymusowe wcielanie dzieci do wojska jako kantonistów. Kolejne dekrety zrównały uboższą szlachtę z rosyjskimi *jednodworcami*, drastycznie odbierając im dawne przywileje.

Mimo to przed wybuchem powstania styczniowego drobna szlachta (licząca od 146 do 284 tys. osób, czyli 5% mieszkańców wsi) stała się fundamentem spiskowej organizacji narodowej. Swoim przykładem pociągnęła do walki m.in. służbę dworską i leśną. W noc wybuchu powstania (22/23 stycznia 1863 r.) to właśnie ta grupa stworzyła główną siłę uderzeniową na rosyjskie garnizony na Podlasiu[2].

Szczególnie silnym symbolem niezłomności i walki o wolność na przestrzeni pokoleń stała się wieś Roszki-Wodźki. Już w czasie zaborów jej mieszkańcy płacili wysoką cenę za dążenia niepodległościowe; przykładem jest ks. Andrzej Roszkowski, proboszcz w Płonce Kościelnej. Urodził się 30 listopada 1786 r. w rodzinie Roszkowskich (Wołowców) w Roszkach-Wodźkach. Jego rodzicami byli Jan i Marianna z domu Jabłonowska[3]. Ukończył seminarium duchowne w Warszawie. Po otrzymaniu pozytywnej opinii udzielonej przez przełożonych diecezji warszawskiej otrzymał

[1] E. Roszkowski, *Drogi polne. Ze wsi do Łap*, Łapy 1991, s. 93.

[2] S. Kuczyński red., *Drobna Szlachta Podlaska w XVI–XIX wieku*, Białystok 1991, s. 34.

[3] J. Dobrzyński, *Pod opieką św. Michała Archanioła. Parafia rzymskokatolicka w Płonce Kościelnej i jej mieszkańcy do 1945 r.*, Łupianka Stara 2023, s. 24.

święcenia w stopniu prezbiteratu[4]. Święcenia kapłańskie przyjął 16 czerwca 1810 roku[5]. Szafarzem święceń był bp Jan Klemens Gołaszewski, ówczesny biskup wigierski[6]. Co ciekawe, bp Gołaszewski urodził się w sąsiedniej Kowalewszczyźnie. Pełnił funkcję proboszcza w Waniewie i dziekana w Bielsku Podlaskim. Ten ceniony hierarcha i poseł na Sejm Czteroletni odegrał kluczową rolę w stabilizacji Kościoła na Podlasiu po rozbiorach, zasiadając jako senator w radach Księstwa Warszawskiego i Królestwa Polskiego[7].

Ks. Andrzej Roszkowski po przyjęciu święceń kapłańskich z rąk krajana a jednocześnie przełożonego rozpoczął posługę duszpasterską, która bardzo szybko, bo już w 26. roku życia zaprowadziła go do pełnienia funkcji proboszcza w rodzinnej parafii pw. św. Michała Archanioła w Płonce Kościelnej (do tej parafii od zawsze należą Roszki-Wodźki). Nominację na proboszcza ks. Andrzeja Roszkowskiego do Płonki podpisał bp Jan Klemens Gołaszewski 14 kwietnia 1812 roku w Waniewie, które było konsystorzem (tymczasową siedzibą części urzędów konsystorskich, gdzie tamtejsza plebania pełniła funkcję kancelarii polowej) dla diecezji wigierskiej z racji na jej bardzo rozległe terytorium[8]. Probostwo objął w maju 1812 roku[9].

Jako proboszcz zajmował się życiem religijnym, organizacją duszpasterstwa i sprawami administracyjnymi parafii. Nie stronił również od kontaktów z duchowieństwem sąsiednich parafii. W 6 sierpnia 1815 roku ks. Andrzej jako proboszcz parafii płońskiej brał udział w uroczystości wprowadzenia ks. Wojciecha Koćmierowskiego na urząd proboszcza parafii Kulesze Kościelne[10].

Działalność ks. Roszkowskiego przypadła na wyjątkowo trudny okres polityczny XIX wieku, szczególnie na czas nasilonych represji po klęsce powstania listopadowego (1830-1831). W Królestwie Polskim władze carskie prowadziły wówczas konsekwentną politykę dyskryminacji i upokarzania narodu polskiego. Wówczas ludność polska rozwinęła w sobie silne poczucie

---

4 Archiwum Diecezji Łomżyńskiej, zespół I sygn. 371.

5 *Ordo Divini Oficii ad usum Dioecesis Augustoviensis*, Varsaviae 1859, s. 10.

6 Archiwum Diecezji Łomżyńskiej, zespół I sygn. 371.

7 R. Sawicki, *Działalność pastoralna i polityczna biskupa Jana Klemensa Gołaszewskiego (1748–1820)*, w: „Warszawskie Studia Pastoralne", UKSW Rok XII 2017, Nr 1 (34).

8 R. Sawicki, *Działalność pastoralna i polityczna biskupa Jana Klemensa Gołaszewskiego (1748–1820)*, w: „Warszawskie Studia Pastoralne", UKSW Rok XII 2017, Nr 1 (34).

9 Archiwum Diecezji Łomżyńskiej, zespół II sygn. nr 9.

10 S. Jamiołkowski, *Kroniczka kuleskiego plebana*, red. M. Frąckiewicz, Kulesze Kościelne 2017, s. 38.

świadomości narodowej obejmującej praktycznie wszystkie warstwy społeczne. Ogromną rolę odegrał w tym procesie również Kościół. Wyrosła nowa jakościowo warstwa ludzi, oddziałując mocno w duchu państwowotwórczym i patriotycznym na terenie, na którym mieszkała i pracowała[11]. Ks. Andrzej zatem w sposób naturalny w duchu wiary i odpowiedzialności nie mógł pozostawać obojętny na represje władz carskich, przez co wiele ucierpiał.

„W końcu nie masz prawie jednego kapłana, który by mniej lub więcej nie ucierpiał albo nie był w areszcie na czas krótki. W ogólności zaś w obwodzie całym mariampolskim, części kalwaryjskiego, sejneńskiego i augustowskiego plebani i ich pomocnicy przez cały miesiąc kwiecień, maj, tudzież sierpień i październik nie mogli bezpiecznie siedzieć przy kościołach i dlatego to często przebrani w siermięgach załatwiali posługi religijne po kryjomu"[12].

Nad Narwią Polacy wygrali m.in. bitwę pod Tykocinem (maj 1831), gdzie nasi rozbili rosyjską gwardię. Rząd Narodowy powierzył duchowieństwu katolickiemu opiekę nad pospolitym ruszeniem, powołanym dekretem z 21 VI 1831 roku. Księża byli w obowiązku przyjmować w kościele od zmobilizowanych przysięgę o charakterze narodowym. Miało to przyczynić się do większej integracji wszystkich warstw społecznych we wspólnej walce.

Temu celowi służyły także kazania na temat wielkiej i świętej sprawy wolności narodu[13]. Po wybuchu powstania car skierował przeciwko Królestwu Polskiemu znaczne siły militarne, które wkroczyły na ziemie Królestwa Polskiego z zadaniem krwawej rozprawy z buntownikami. Armia rosyjska pod dowództwem generała Iwana Dybicza (zm. 10 czerwca 1831 roku w Kleszewie pod Pułtuskiem na cholerę, był głównodowodzącym armią rosyjską w wojnie polsko-rosyjskiej 1831 roku)[14], skoncentrowana w rejonie Białegostoku, 5 lutego 1831 roku przekroczyła granice Królestwa i rozpoczęła marsz z okolic Suraża i Pietkowa przez Sokoły (gdzie już 6 lutego zaznaczyła swą obecność[15]) w kierunku Czyżewa[16].

[11] H. Piskunowicz, *Białostocczyzna w czasie okupacji. Zagadnienia węzłowe*, w: *Dzieje polskiego podziemia na Białostocczyźnie 1939–1956*, Toruń 1992, s. 9.

[12] W. Jemielity, *Duchowieństwo w diecezji Augustowskiej, czyli Sejneńskiej, a powstania w XIX wieku*, w: „Rocznik Białostocki", 18, 1993, s. 139,

[13] H. Dylągowa, *Duchowieństwo katolickie wobec sprawy narodowej (1764–1864)*, Lublin 1983, 93.

[14] https://napoleon.org.pl/index.php/biografie/wrogowie-cesarza/438-iwan-iwanowicz-dybicz-1785-1831, dostęp online 11.02.2026 r.

[15] J. Gwardiak, *W gronie najstarszych szkół rolniczych w Polsce. Szkoła dziedziczki Stefanii Karpowiczówny w Krzyżewie 1919–2003*, Łomża 2002, s. 18.

[16] J. Kryński, *Wysokie Mazowieckie, monograficzny zarys dziejów*, Wysokie Mazowieckie 2008,

Okoliczności te tłumaczą prawdopodobne, bezpośrednie zaangażowanie ks. Roszkowskiego w działalność powstańczą. Terytorium parafii Płonka, gdzie pełnił posługę, znajdowało się pomiędzy Pietkowem a Sokołami, na trasie przemarszu wojsk rosyjskich. Poza tym w Archiwum Diecezjalnym w Łomży znajduje się liczna dokumentacja przeróżnych pism dotycząca tych wydarzeń, których był bohaterem, co pokazuje jego duże zaangażowanie patriotyczne[17].

W roku 1833 wobec spędzonych przez Kozaków okolicznych mieszkańców na plac przed plebanią odbył się proces skazujący proboszcza na wygnanie[18]. Według tych źródeł ks. Roszkowski został aresztowany w 1833 roku i skazany na bezterminową zsyłkę do Irkucka na Syberii pod zarzutem sprzyjania, a nawet udziału w działaniach wymierzonych przeciwko władzy carskiej[19]. Jak to zostało określone „za czyny rewolucyjne1831"[20].

W piśmie adresowanym do Komisarza Łomżyńskiego biskup augustowski Mikołaj Jan Manugiewicz pisał, że z bólem serca przyjął informację o aresztowaniu proboszcza z Płonki[21]. Wiktoria Śliwowska w biogramie odnośnie do jego osoby zaznaczając szlacheckie pochodzenie podaje, że został najpierw obwiniony już w 1831 roku o sprzyjanie „buntownikom", „namawianie swych parafian do zabicia podoficera wojsk rosyjskich" na mocy konfirmacji Iwana Paskiewicza, zatwierdzonej przez Mikołaja I. Po dwóch latach więzienia zesłany został do Wierchnieudyńska, ale nie pozbawiono go możliwości sprawowania funkcji kapłańskich.

W 1835 roku próbował „oczyścić się z potwarzy", utrzymując, że został bezpodstawnie oskarżony o podburzanie ludu do buntu, jednakże nie wpłynęło to na wymiar kary. Do Irkucka przybył w grudniu 1837. W 1838 przebywał w Bałagańsku w guberni irkuckiej, początkowo razem z ks. Antonim Ojrzanowskim i Ludwikiem Tęsierowskim, skąd słał listy i prośby o ułaskawienie do generała-gubernatora Wilhelma Ruperta. Wszystkie jego osobiste starania były jednak przez lata odrzucane przez cara Mikołaja I. Ksiądz Roszkowski pisał w nich o swoim podupadającym zdrowiu

s. 59-60.

17 Archiwum Diecezjalne w Łomży, Akta parafii w Płonce, z. I sygn. 372 k. 25.

18 E. Roszkowski, *Drogi polne. Ze wsi do Łap*, Łapy 1991, s. 97.

19 W. Jemielity, *Duchowieństwo w diecezji Augustowskiej, czyli Sejneńskiej, a powstania w XIX wieku*, w: „Rocznik Białostocki", 18,1993, s. 139.

20 S. Grodecki, *Dzieje parafii Płonka Kościelna w latach 1818–1925*, Łomża 1988, s. 42.

21 Archiwum Diecezjalne w Łomży, Akta parafii w Płonce, z. I sygn. 372 k. 24.

i prosił o darowanie kary lub skrócenie wyroku.

Jako zesłany ksiądz katolicki był pod stałym nadzorem policji carskiej, a jako „przestępca polityczny" musiał borykać się z biedą i izolacją. Następnie został wysłany do Bracka. Prośby o przeniesienie do Irkucka nie uwzględniono. Dopiero w maju 1848 – na prośbę swego krewnego płk. Roszkowskiego – uzyskał Najwyższą zgodę na przeniesienie do guberni mohylewskiej z utrzymaniem dozoru policyjnego. Od 19 października tego roku przebywał w miejscowości Szawry w powiecie kopyskim, świadcząc posługi religijne. Pensji od skarbu państwa nie otrzymywał. Do 26 sierpnia 1856 roku pozostawał pod dozorem policyjnym. Jeszcze tego samego roku zezwolono księdzu Roszkowskiemu wrócić do kraju[22].

W międzyczasie jeden już wspomniany jego krewny wysłał sprytnie sformułowaną petycję bezpośrednio do cara. Przedstawił w niej schorowanego księdza jako swojego bezradnego stryja, by wymusić zmianę decyzji w petersburskich urzędach. Według Agatona Gillera (1831-1887) wrócił w 1857 roku[23].

W tzw. schematyzmach i rocznikach zawierających m.in. wykazy parafii i duchowieństwa parafialnego wydawanych przez diecezję po jego aresztowaniu, w parafii Płonka w dekanacie tykocińskim odnotowani są administratorzy parafii, m.in. pod rokiem 1839 – Bartłomiej Klimaszewski. Fakt ten świadczy o wysokiej ocenie, jaką biskupi darzyli proboszcza Andrzeja, skoro pod jego nieobecność powierzali zarząd parafią kapłanom pełniącym urząd o charakterze z natury tymczasowym. Równocześnie podejmowane były starania o jego uwolnienie i powrót do Płonki, co mogło stanowić dodatkowy powód kierowania do parafii administratorów, którzy nie byli kanonicznie instalowani na stałe w urzędzie. Zakres ich władzy wynikał z czasowej nominacji (komendy) udzielanej przez biskupa diecezjalnego[24]. Przez owe wszystkie lata na Syberii według prawa nadal był proboszczem i pobierał uposażenie[25].

Po 24 latach spędzonych na zesłaniu powrócił do kraju i dalej sprawował urząd proboszcza w Płonce Kościelnej[26]. W związku z tym Komisja

[22] W. Śliwowska, *Zesłańcy polscy w Imperium Rosyjskim w pierwszej połowie XIX wieku*, Warszawa 1998, s. 513.

[23] Tamże.

[24] *Ordo Divini Oficii ad usum Dioecesis Augustoviensis*, Suvalciis 1839, s. 62.

[25] W. Jemielity, *Duchowieństwo w Diecezji Augustowskiej, czyli Sejneńskiej, a powstania w XIX wieku*, w: „Rocznik Białostocki", TOM XVIII, Warszawa 1993, s. 139.

[26] Archiwum Diecezjalne w Łomży, Akta parafii w Płonce, pismo z dn. 23 marca 1857 r.

Rządowa Spraw Wewnętrznych w Warszawie nakazała władzy diecezjalnej „zwracanie bacznej uwagi" na ks. Roszkowskiego[27].

KOMMISYA RZĄDOWA
SPRAW
WEWNĘTRZNYCH
i Duchownych
Wydział *Wyznań*
Sekcja
w Warszawie
dnia $\frac{28\ \ Lutego}{12\ \ Marca}$ *1857 r.*
N $\frac{1243}{6336}$

Do
Jaśnie Wielmożnego Jks:
Administratora Dyecezyi
Augustowskiej

Płonka

J.O. książe Namiestnik Królestwa, reskryptem z d: 9/21. Lutego r.b. Nº 1547 zezwolić raczył, aby mający powrócić na zasadzie Najmiłościwszego zezwolenia z Gubernii Mohylewskiej do Królestwa Ks: Andrzej Roszkowski b proboszcz parafii Płonka w powiecie Łomżyńskim, powrócony został zarazem do posiadania tegoż beneficium, które dotąd stałym plebanem obsadzone nie jest, - tudzież rozkazał polecić Władzy Dyecezialnej zwracanie bacznej uwagi na Ks: Roszkowskego.

O takowej decyzyi Jego Książęcej Mości Kommissya Rządowa zawiadamiając JWº Administratora, w powołaniu się na przedstawienie Jego z d: $\frac{16}{28}$ Listopada r.z. Nº 1017, wkłada na Niego obowiązek, aby w myśl powołanego rozkazu J.O. Księcia Namiestnika nad postępowaniem Ks: Roszkowskiego, skoro do Kraju powróci i beneficium w Płonce obejmie, baczny rozciągnął dozór.

Dyrektor Wydziału
Radca Stanu *Solnicki*

za Naczelnika Sekcyi, *Tupalski*

[27] Archiwum Diecezjalne w Łomży, Akta parafii w Płonce, pismo z dn. 28 lutego 1857 r.

Sejny d. 23. Marca 1857 r.

Administrator etc.
do
JWX Perkowskiego Dziekana Tykocińskiego

Kommissya Rządowa Spraw Wewnętrznych i Duchownych odezwą z d. $\frac{28\ \textit{Lutego}}{12\ \textit{Marca}}$ r. b. № $\frac{1243}{6336}$ zawiadomiła Mnie, iż JO Książe Namiestnik Królestwa Reskryptem z daty $\frac{9}{21}$ Lutego r.b. № 1547. zezwolić raczył aby powróciwszy na zasadzie Najmiłościwszego zezwolenia z Gubernii Mohylewskiej do Królestwa X Andrzej Roszkowski b Proboszcz Parafii Płonka w Powiecie Łomżyńskim powrócony został do posiadania tegoż beneficyum, które dotąd stałym Plebanem obsadzone nie jest; - tudzież zaleca aby Władza Dyecezialna zwracała baczną uwagę na X Roszkowskiego.

Uwiadamiając o tem WJX Dziekana wzywam Go, aby takową wolę Wysokiego Rządu JX Proboszczowi Roszkowskiemu oznajmił, i nad postępowaniem Jego skoro beneficyum w Płonce obejmie dozor rozciągnął.

Choć odzyskał parafię, zastał tam spore kłopoty – pod jego nieobecność część nieprzychylnych mu mieszkańców i administracji oskarżyła go o dawne zaniedbania majątku kościelnego, co dodatkowo zatruło mu ostatnie lata życia. Urząd proboszcza pełnił aż do śmierci, tj. do 4 grudnia 1860 roku. Zmarł nagle w wieku 74 lat. Okoliczności jego śmierci zostały szczegółowo opisane przez dziekana dekanatu tykocińskiego, który wówczas był proboszczem w Poświętnem. Najprawdopodobniej ks. Andrzej Roszkowski, przerażony pożarem zabudowań sąsiadujących z posesją parafialną, w godzinach wieczornych wybiegł, aby ratować dobytek i mienie. Pomimo zimy bez odpowiedniego ubrania i w stanie silnego wstrząsu kierował akcją ratunkową. W pewnym momencie poczuł się źle, powrócił na plebanię i około godziny 20.00 umarł[28].

Zmarł 4 grudnia 1860 roku w Płonce Kościelnej, a został pochowany 6 grudnia na starym cmentarzu przykościelnym, w miejscu, które z czasem

[28] Archiwum Diecezjalne w Łomży, Akta parafii w Płonce, pismo z dn. 5 grudnia 1860 r.

Do
Jaśnie Wielmożnego Administratora Dyecezyi Augustowskiey

z Poświątnego dnia 5 Grudnia 1860 r
N^{er} 392

Konsystorz

Sejny d. 6/18 Grud. 1860 r.

N 1017

Do Rządu Gubernialnego Augustowskiego

Stosownie do istniejących przepisów ma honor zawiadomić iż w dniu 4 Grudnia rb X Andrzej Roszkowski Proboszcz Kościoła Parafialnego w Płonce doczesne życie zakończył.

Wydano kommendę X Wawrzyncowi Dłużniewskiemu do Płonki d. 18 Grudnia 1860 r.

Dziekan Tykociński rapportem ninieyszym z naysmutniejszą wiadomością pospiesza donosząc: że w dniu wczorayszym o godzinie 8 wieczorem WJX Andrzey Roszkowski Proboszcz Parafij Płonka życie swe śmiertelne niespodzianą śmiercią zakończył w Płonce, a to tym sposobem, przed samem swem kładzeniem się na spoczynek oknem z Plebanij naypierwszy spostrzegł ogien zapalonego się Domu Szlacheckiego, w bliskości Kościoła i gumien Plebańskich, a naybliżey obor Plebanskich stojącego, i wiatr okropny porywaiący zagaione snopki z palącego się Domu, skierowany na gumna Plebanskie, z przerażeniem się przeto, bezprzytomnie, bez czapki w letkim ubraniu z pospiechem wybiega z Plebanij, rozkazuie dwom służącym nożami poprzerzynać postrąki i za bor Inwentarz na gumną wypędzać, a do [o]gnia pospiesza sam i zaleca zbiegłemu się ludowi, na dachy czym prędzey włażyć, i ogarniać tlące się perzuchy[?] i snopki na dachach, a sam uczuwszy raptowną słabość swą, ieszcze o swey sile powraca do Plebanij, ale w kilku minutach pada na kanapę i w kilku minutach życie swe śmiertelne zakończa.

Zwłoki Jego po Sądowem obeyrzeniu i Lekarza okręgowego zopiniowaniu, że appop[l]exya wywarła swe skutki, w dniu jutrzeyszem będą wyexportowane i do Kościoła wprowadzone, a po przybyciu zaproszonych Kapłanow, i dopełnieniu nabożeństwa żałobnego do Grobu na Cmentarzu grzebalnym złożone zostaną. – przy tem nadmieniam że inne wszystkie zabudowania ocalały, tylko Dom który się nayprzód zapalił ogien zniszczył. - a nadto interimalnie mieyscowemu altaryście i Wikaryuszowi WJX Wawrzyncowi Dłużniewskiemu w zarząd Probostwo i Kościół podałem, a tem ieszcze nadmieniaiąc iżby JW Administrator bezzwłocznie do pomocy drugiego Kapłana przeznaczyć raczył do Płonki, gdy praca szczegolniey przy nadchodzących Swiętach i kończącego się roku nadstręcza się nad siły iednego iuż wypracowanego Kapłana – to wyraża z naygłębszem uszanowaniem zostaiąc

Xiądz Mateusz Perkowski
Dziekan Tykociński

stało się nekropolią wielu proboszczów tej parafii. Jego grób stoi do dziś i jest znany lokalnej społeczności[29].

Przedstawiona biografia ks. Andrzeja Roszkowskiego stanowi istotny element rekonstrukcji losów XIX-wiecznego duchowieństwa rzymskokatolickiego na obszarze terytorium podlaskiego w realiach zaboru rosyjskiego. Losy proboszcza parafii Płonka Kościelna odzwierciedlają szersze procesy historyczno-socjologiczne, jakim podlegała w tym okresie zarówno drobna szlachta podlaska, jak i kler diecezjalny zaangażowany w obronę tożsamości narodowej oraz struktur kościelnych po rozbiorach Rzeczypospolitej.

Na podstawie zgromadzonego i poddanego krytyce materiału źródłowego – w szczególności aktów konsystorskich, dokumentacji diecezjalnej oraz korespondencji urzędowej władz carskich – sformułować można następujące konkluzje:

Postawa duszpasterska ks. Roszkowskiego w okresie powstania listopadowego (1830-1831), manifestująca się m.in. w działalności kaznodziejskiej oraz opiece nad powstańcami, wpisuje się w paradygmat kapłana-obywatela. Analiza ta potwierdza tezę o kluczowej roli Kościoła w podtrzymywaniu świadomości narodowej na prowincji.

Wieloletnia zsyłka syberyjska do Irkucka, Bałagańska i Bracka, połączona z rygorystycznym nadzorem policyjnym, stanowi ilustrację drastycznej polityki carskiej wymierzonej w duchowieństwo oskarżane o sprzyjanie dążeniom niepodległościowym. Przypadek ten dowodzi również trwałości postaw nonkonformistycznych w strukturach kościelnych mimo permanentnej inwigilacji.

Powrót ks. Roszkowskiego z zesłania i ponowne objęcie przez niego administracji parafii w Płonce Kościelnej, przerwane tragiczną śmiercią podczas pożaru w 1860 roku, utrwaliły jego status w pamięci zbiorowej społeczności lokalnej.

Reasumując, postać ks. Andrzeja Roszkowskiego jawi się jako reprezentatywny, a zarazem partykularny przykład XIX-wiecznego martyrologium polskiego duchowieństwa. Dalsze badania nad dokumentacją zgromadzoną w Archiwum Diecezjalnym w Łomży mogą w przyszłości przynieść dodatkowe uszczegółowienie kwestii relacji personalnych oraz administracyjnych wewnątrz ówczesnej diecezji, stanowiąc cenny wkład w badania nad historią regionalną oraz dziejami Kościoła katolickiego w Królestwie Polskim.

[29] I. Porowska, *Cmentarz parafialny w Płonce Kościelnej studium historyczno-liturgiczne*, Warszawa 1999, s. 93.

Fr. Andrzej Roszkowski (1786-1860). The Pastoral Ministry and the Life Testimony of a Parish Priest in Płonka Kościelna in the Face of Tsarist Repressions

Abstract

This article attempts to present a socio-religious biography of Father Andrzej Roszkowski (1786–1860), a long-time parish priest of the Płonka Kościelna parish, set in the context of 19th-century tsarist repressions. The main objective is to show the fate of a priest through the prism of a historical miniature, where individual experience becomes a concretization of the fate of the petty nobility of Podlachia and the diocesan clergy in the realities of post-uprising realities. Supporting the text's structure on archival sources – including from the Diocesan Archive in Łomża – allows for demonstrating a direct correlation between the petty-noble origin of clergymen and their deep involvement in maintaining national consciousness in the provinces. This analysis reveals the mechanisms of the ruthless oppression of the tsarist apparatus after the year 1831 (summary courts, confiscations) and the phenomenon of maintaining priestly and national identity integration during a quarter-century of Siberian exile in Irkutsk and Balagansk. Ultimately, the article proves that the determination of Father Roszkowski's pastoral work and his return from exile under the amnesty in 1857 permanently consolidated the local community, co-creating the foundations for the future January conspiracy in Podlachia.

Keywords: *Roszkowski, petty nobility, November Uprising, Tsarist repressions.*

Bibliografia

Źródła:

Archiwum Diecezji Łomżyńskiej, zespół I sygn. 371.

Archiwum Diecezji Łomżyńskiej, zespół II sygn. nr 9.

Archiwum Diecezjalne w Łomży, Akta parafii w Płonce, pismo z dn. 23 marca 1857 r.

Archiwum Diecezjalne w Łomży, Akta parafii w Płonce, pismo z dn. 28 lutego 1857 r.

Archiwum Diecezjalne w Łomży, Akta parafii w Płonce, pismo z dn. 5 grudnia 1860 r.

Archiwum Diecezjalne w Łomży, Akta parafii w Płonce, z. I sygn. 372 k. 24.

Archiwum Diecezjalne w Łomży, Akta parafii w Płonce, z. I sygn. 372 k. 25.

Ordo Divini Oficii ad usum DioecesisAugustoviensis, Varsaviae 1859.

Ordo Divini Oficii ad usum DioecesisAugustoviensis, Suvalciis 1839, s. 62.

Publikacje:

E. Roszkowski, *Drogi polne. Ze wsi do Łap*, Łapy 1991.

S. Kuczyński red., *Drobna Szlachta Podlaska w XVI–XIX wieku*, Białystok 1991.

J. Dobrzyński, *Pod opieką św. Michała Archanioła. Parafia rzymskokatolicka w Płonce Kościelnej i jej mieszkańcy do 1945 r.*, Łupianka Stara 2023.

R. Sawicki, *Działalność pastoralna i polityczna biskupa Jana Klemensa Gołaszewskiego (1748–1820)*, w: „Warszawskie Studia Pastoralne", UKSW Rok XII 2017, Nr 1 (34).

S. Jamiołkowski, *Kroniczka kuleskiego plebana*, red. M. Frąckiewicz, Kulesze Kościelne 2017.

H. Piskunowicz, *Białostocczyzna w czasie okupacji. Zagadnienia węzłowe*, w: *Dzieje polskiego podziemia na Białostocczyźnie 1939–1956*, Toruń 1992.

W. Jemielity, *Duchowieństwo w diecezji Augustowskiej, czyli Sejneńskiej, a powstania w XIX wieku*, w: „Rocznik Białostocki", 18, 1993.

H. Dylągowa, *Duchowieństwo katolickie wobec sprawy narodowej (1764–1864)*, Lublin 1983.

J. Gwardiak, *W gronie najstarszych szkół rolniczych w Polsce. Szkoła dziedziczki Stefanii Karpowiczówny w Krzyżewie 1919–2003*, Łomża 2002.

J. Kryński, *Wysokie Mazowieckie, monograficzny zarys dziejów*, Wysokie Mazowieckie 2008.

S. Grodecki, *Dzieje parafii Płonka Kościelna w latach 1818–1925*, Łomża 1988.

W. Śliwowska, *Zesłańcy polscy w Imperium Rosyjskim w pierwszej połowie XIX wieku*, Warszawa 1998.

I. Porowska, *Cmentarz parafialny w Płonce Kościelnej studium historyczno-liturgiczne*, Warszawa 1999.

Internet:

https://genealogia.okiem.pl/artykul/40600/roszkowski-wincenty-z--plonki-koscieln?utm_source=chatgpTomcom#google_vignette, dostęp online 30.01.2026 r.

https://napoleon.org.pl/index.php/biografie/wrogowie-cesarza/438-i-wan-iwanowicz-dybicz-1785-1831, dostęp online 11.02.2026 r.

Ks. mgr lic. Robert Śliwowski - kapłan diecezji łomżyńskiej, dyrektor administracyjny Wyższego Seminarium Duchownego w Łomży oraz asystent kościelny Akcji Katolickiej Diecezji Łomżyńskiej. Jest pomysłodawcą i współorganizatorem Festiwalu Młodych „U Królowej Młodzieży" w Płonce Kościelnej, a także autorem publikacji *Królowa Młodzieży. Sanktuarium Matki Bożej Płonkowskiej jako miejsce kultu maryjnego w diecezji łomżyńskiej*. Jako współredaktor wydawnictw Katolickiego Stowarzyszenia Młodzieży przygotował publikację pokonferencyjną dotyczącą tzw. „Debat walentynkowych". W serii „Młodzi, Sex, Miłość i Media" ukazał się jego artykuł *Wychowanie do czystości w Katolickim Stowarzyszeniu Młodzieży*, natomiast w tomie *Młodzi, Miłość i Propaganda. Drogi czy bezdroża? W poszukiwaniu prawdziwej miłości* opublikował tekst *Gender Mainstreaming – podstępna strategia. Wychowanie do równości, a chrześcijańskie wychowanie do odpowiedzialnej miłości*. Ostatnia publikacja *Ku odnowie serc*, stanowi pokłosie peregrynacji obrazu Matki Bożej Pięknej Miłości w diecezji łomżyńskiej.